

Fazakas Gábor

Az 1878. évi nagyváradai képviselőválasztás*

Az 1867. évi kiegyezés után a magyarországi városok helyzetét rendező közigazgatási reformok lényegében két várostípust hoztak létre: törvényhatósági jogú és ún. rendezett tanácsú városokat. Nagyvárad városát 1870-ben az előbbi kategóriába sorolják. A törvényhatósági joggal felruházott városok – amelyek a szabad királyi városok közül kerültek ki – a megyékkel azonos jogokkal rendelkeztek: önkormányzatiság, az állami közigazgatás „közvetítését” végezheték lefelé és felfelé, és talán a legfontosabb, hogy országos ügyekkel is foglalkozhattak, állást foglalhattak, véleményüket kifejthették a képviselőházban, kérvény formájában. Ami pedig e dolgot szempontjából igazán lényeges: a törvényhatósági joggal rendelkező városok jogai között szerepelt egy *országgyűlési képviselő megválasztása* is.¹

E jogok ugyanakkor a többség esetében időlegesnek bizonyultak. A Tisza Kálmán nevével jelzett „fordulat” számos város életében változást hozott, hiszen szűkítették a törvényhatóságok számát. A kormánypárt és a kormány a „generális” kezében eszköz lévén,² lehetőséget nyújtott azon reformok megvalósítására, melyek segítségével, a főispán személye által, a kormány ellenőrzése alá vonhatta a megyék és törvényhatósági jogú városok működését. A tulajdonképpeni cél az volt, hogy végérvényesen megszüntessék a megyék azon jogait, melyekkel esetleg útjában állhatnak a hatalmi érdekeknek. A köztörvényhatóságok rendezéséről, a közigazgatási bizottságok megalakításáról, a megyék újrászabályozásáról vagy a törvényhatósági joggal felruházott városok számának csökkentéséről szóló rendeletek, hogy csak néhányat említsünk, mind a hatalom konszolidációja és jövőbeni megtartása érdekében születtek. Az illető törvények revízióját, eltörlését követelő feliratok hatástalanok maradtak.³

A hatalmi politikáról, a dualizmus rendszerének létrejöttéről, működéséről, intézményeiről, az országgyűlésekről és a dualizmuskori Magyarország országgyűlési képviselőválasztásairól több összefoglaló munka, tanulmány született. A történetírás a választások lefolyását csalásokkal, politikai visszaélésekkel, korrupcióval illetve/illeti. Ismert, hogy a választásokon a kormánypárt mindenkor célja parlamenti többségének megtartása volt.

Az alábbiakban igyekszünk feleleveníteni egy dualizmuskori (1878. évi) országgyűlési képviselőválasztást, annak lefolyását, ismertetve röviden a megméretés előtt álló személyiségeket, a két szembenálló párt helyi választási képviselőit, és értékelve a választás eredményét magyarországi viszonylatban. Munkánkban elsősorban levéltári adatokra

* A Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni Honismereti Egyesület és a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára 2013. évi történeti pályázatán 2. helyezést elért munka átdolgozott változata.

¹ Gyáni – Kövér 2003. 55.

² Csorba 1998. 391.

³ Az említett „rendezési célok” megakadályozása ellen „körlevélkampány” indult a leginkább érintett törvényhatósági jogú városok részéről. Szokolca, Gyulafehérvár, Temesvár, Késmárk, Szamosújvár, Ruszt stb. – többek közt – felhívásaikkal az illető törvény paragrafusai elleni tiltakozásra buzdítottak, kérték felirataik „pártolását”, támogatását. A képviselőházhoz küldött kérelmek eredménytelenek maradtak. RÁL BML 141. 127. cs.

hagyatkozunk, ezen belül a városi polgármesteri iratokra. Forrásainkat a helyi lap (Nagyvárad) és a fővárosi sajtó (Pesti Napló) tudósításaival, a Nagyváradnál foglalkozó irodalom, valamint a politikatörténeti szakirodalom által nyújtott adatokkal egészítjük ki.

***

1848 változást hozott a képviselőválasztás módjában is. A képviselőház összetételének átalakulása, az intézmény reformja az 1848-as törvényalkotásból ered. 1848 előtt a megyékben szerveződött nemesi közösségek juttatták el követeiket a törvényhozásba. Minden megye és hasonló funkciójú közigazgatási egység nemesi közössége két követtel vett részt a Diétán, törvényhatóságoként egy-egy szavazattal rendelkezvén. A szabad királyi városok és a káptalanok – két-két személy –, illetve a privilegizált prépostok, apátok stb. – egy-egy személy – követei egészítették ki a nemesi közösséget ugyancsak egy szavazattal. A követnek szigorú elvárásokat kellett teljesítenie: a közösségek politikai álláspontját kellett képviselje, nem lehetett semmiben saját állásfoglalása, mint ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk. Ha a Diétán oly ügyben kellett állást foglalnia, mely az ún. követutasításban nem foglaltatott, kötelező módon ki kellett kérnie a közösség véleményét, és annak határozatát tolmácsolnia az illető kérdés vitájában.

A dualizmuskori választások alapja az 1848. évi V. tc.⁴ és az ezt kiegészítő 1874. évi XXXIII. tc. volt. 1899-ben csupán néhány eljárás változtattak. Új választójogi törvény a korszak végén, 1913-ban született, de ezen törvény alapján sohasem tartottak parlamenti választásokat.

Magyarországon a dualizmus egészén át egy kerület – egy mandátumos, abszolút többségű nyílt választási rendszer működött. A választás érvényessége nem függött részvételi számtól vagy aránytól. Ha az első forduló megmérettetés alkalmával senkinek sem sikerült megkapnia a leadott szavazatok 50%-át, akkor a második fordulóban a legtöbb szavazatot kapott két jelölt csapott össze újból.

Törvény szabályozta, hogy az egyes törvényhatóságokban hány választókerület lehetett.

A polgári választási rendszer létrehozói számára a választási mechanizmus akkor tűnt igazságosnak, ha a lakosság minden tagja ugyanolyan módon nyert képviselőt, ezért úgy határozták meg a választókerületek számát, hogy minden harmincezer lakosra jusson egy képviselő. Ebben benne foglaltatott azon elv, hogy még a politikai jogokból kiszorult állampolgárok is azonos módon, arányban képviseltessenek.⁵

A választások megszervezése és lebonyolítása a törvényhatóságokra tartozott, a belügyminisztériumnak csak közvetett befolyása volt minderre. A főispán – mint megyei/törvényhatósági kormány megbízott – a megyei határozatok felülvizsgálata által érvényesíthette ellenőrzését. A közvetlen végrehajtás és befolyás a közgyűlésre, a közgyűlés által megválasztott tisztviselőkre és a képviselőválasztásokért felelős központi választmányra maradt.⁶

A választásokat egy többlépcsős folyamat előzte meg. A választójogosultak összeírása a választásra való felkészülés első lépcsőjét jelentette. Ezzel egyidőben megkezdődött az állami, a városi és a magánalkalmazásban levő tisztviselők bérvizonyainak számba-

⁴ MT 1896. 223-224. 1848. évi V. tc.

⁵ Boros – Szabó 1999. 131.

⁶ Lányi 1911. 446-448. 1874. évi XXXIII. tc. 17-28. §.

vétele. A központi választmány által készített első, *ideiglenesnek* nevezett összeírásokat megtekintés végett közszemlére tették. A cél a politikai jogokkal bírók feltérképezése volt. Az összeírásból esetlegesen kimaradottak számára lehetőség adódott jelezni az összeíró bizottság által elkövetett figyelmenlenségeket, *felszólalás* útján. A várad kerületet alkotó négy városrész – Nagyvárad-Újváros, Váradolaszi, Velence és Váralja (Csillagvárossal kiegészülve) – választási joggal rendelkezőinek listáit nem egyidőben függesztették ki. A sorrend kötött volt: előbb a két „központi” városnegyed (Váradolaszi és Újváros), majd a két, 1875-től a várad választókerülethez tartozó városnegyed arra jogosult tagjainak listáit tették közzé.

Annak ellenére, hogy Velence és Váralja 1860-ban véglegesen egyesült Nagyváraddal (anyagi viszonyaiban is, nemcsak közigazgatásilag),⁷ a képviselőválasztási alkalmak idején az itt lakó választói joggal rendelkezők a bihari kerület politikai társadalmának csoportját növelték. A város politikai jogokkal bíró közönsége által korábbi alkalomkor „elválasztott” parlamenti képviselő – Teleszky István – „*sürgetésére a miniszter beadta a törvényjavaslatot, mely szerint városunk Váralja és Velence részei itt szavazzanak*”, mármint Váradon, a város által állítandó két vagy több képviselőjelöltre.⁸ Az eredmény nem váratt sokat magára: az 1875. évi II. tc. 2. §. kimondja: „*Várad-Váralja és Várad-Velence városrészek, melyek jelenleg a Bihar vármegyei bihari választókerülethez tartoznak, ezen kerülettől elszakítván, a nagyváradai választókerülethez csatoltnak; eszerint Nagyvárad-Újváros, Várad-Olaszi, Várad-Váralja és Várad-Velence városrészekből egyesített és törvényhatósági joggal felruházott Nagyvárad város választ egy képviselőt*”.⁹

A bizottság által készített összeírólisták elleni felszólalások, észrevételek előbb helyi szinten, a központi választmány által tárgyalattak meg, majd ha a határozat a felszólalót, ennek elvárását nem elégítette ki, fellebbezést nyújthatott be a Királyi Kúriához. Az eljárás a választói jogból frissében kívül rekedtek számbavételét, illetve az újonnan bekerültek regisztrálását szolgálta.

A választók listáinak „állandósítását” követően, a választások után újonnan megalakuló országgyűlésre való királyi felhívást, a központi választmány által megjelölt képviselőválasztások napját, helyét, időpontját, a szavazatszedő bizottság összetételét és a városnegyedeket érintő választási sorrendet hirdetmények útján tették ki közszemlére, ezzel informálva a helyi társadalmat.¹⁰

Az Országgyűlés feloszlata és a választások kiírása után, a helyi elit különböző álláspontú, elkötelezettségű csoportjai kiválasztották képviselőjelöltjeiket. Ez a választások növekvő mértékű pártszempontúvá válása során egyre gyakrabban a meglévő pártok „központjaival” való konzultáció alapján történt. Lehetőséget nyújtott helyi szintű politikai megegyezésekre, legfőképp az ellenzéken belül (a dualizmusban gyakran éltek választási egyezségekkkel), ami a későbbiekben esetünkben is kivehető majd. Ezek után kezdődött meg a jelölt és/vagy támogatóinak kampánytevékenysége. A választókerületben tartott nagygyűlések meghatározó jelentőséggel bírtak. Egyrészt a képviselő személyének nyilvánosságra hozását, másrészt a helyi pártok vezetőségének megválasztását

---

⁷ Az egyesítés főbb állomásait, létrejöttének kereteit, a forradalom és szabadságharc ideje alatt elért eredményeket vázoltuk egy korábbi tanulmányunkban. Lásd: Fazakas 2009. 181-200.

⁸ NV, 1875. 8. sz.

⁹ Törvények 1875.

¹⁰ RÁL BML 141. 375. cs.

jelentették. A pártok állította képviselőjelöltek ezek után programbeszédükben fejtették ki álláspontjaikat.

Az 1878. évi nagyváradai képviselőválasztások lezajlását illetően sem történt ez más-ként. Az események részletesebb tárgyalása előtt azonban ismerjük meg a két képviselő-jelöltet:

Teleszky István a kormánypárt színeit képviselte az 1878. évi nagyváradai választások alkalmával. 1836. április 4-én Szatmáron született, ahol édesapja gyakorló orvosként dolgozott. Apja (eredetileg Jeiteles János) kérésére 1839-ben zsidó családnevüket Teleszkyre változtatták át. Teleszky István később kikeresztelkedett, és katolikus vallás-
ra tért át.¹¹ Jogi tanulmányait a pesti egyetemen végezte. 1859-ben a jogi szigorlatot, 1860-ban a gyakorlati közjegyzői, 1861-ben az ügyvédi vizsgát tette le. Az 1861. év végén ügyvédként Nagyváradon telepedett le. Pályája fokozatosan ívelt felfelé. Rövid időn belül Bihar vármegye tiszteletbeli alügyészévé nevezték ki. Itt kezdte meg szereplését a közügyek terén.¹² Elnöke lett a nagyváradai ügyvédi egyesület egyik szakosztályának, majd Nagyvárad és Bihar vármegye törvényhatósági bizottságának tagjává választották, és mindkét törvényhatóság tiszteletbeli főügyészévé nevezték ki.¹³

1874-ben mint balközépit, Nagyvárad városa választotta meg képviselőjének. A következő évben, illetve az 1878-ban rendezett újabb képviselőválasztás alkalmával megerősítették a nagyváradai választópolgárok képviselői funkciójában.¹⁴ 1887-ig Ugocsa megye nagyszőlősi kerületét képviselte; az 1892–1897. évi országgyűlésen Ugocsa megye halmi kerületének képviselőjeként volt jelen.¹⁵

1874-ben, első képviselőházi mandátumának elnyerésekor az igazságügy-miniszter a magánjogi törvénykönyv örökösödési részének elkészítésével bízta meg. Tevékeny részt vett az igazságügyi bizottság tárgyalásaiban, több fontos törvényjavaslatnak előadója volt. Budapesten nyitott ügyvédi irodát; a jogászegylet tárgyalásaiban vezető szerepet vitt, ugyanakkor a budapesti ügyvédi kamarának választmányi tagja és kamarai tag is volt egyben.¹⁶

1888-ban többszöri felhívás után elvállalta az Igazságügy Minisztériumban az államtitkári állást, és az örökösödési jogról szóló törvényjavaslatot mint saját művét, már államtitkárként képviselte. Bizottsági tagja lett a főváros törvényhatóságának, ugyanakkor elnöke volt a Kisbirtokosok Országos Földhitelintézetének.¹⁷

1899. augusztus 5-én halt meg Koritnicán.

A korabeli sajtóban megjelent programbeszédei kiváló szónoki tehetségre utaltak, kiérződött beszédeiből egyféle „emocionális kapocs”, amely összekötötte választóival. (Csak a nagyváradai választói társadalmat értjük alatta.) Valószínű, hogy ebben szerepet játszott életének, karrierjének Nagyváradon eltöltött időszaka is. Esetében fellelhetjük a

¹¹ Kempelen 1937. 135.

¹² Szinnyei 1908. 1436.

¹³ RÁL BML 141. 110. cs.

¹⁴ Az 1875. évi választást illetően lásd: NV, 1875. 153. sz., valamint az 1878. évi választási eseményeket: NV, 1878. 197. sz.

¹⁵ Cieger 2000. 50.

¹⁶ MTCN 1887. 459.

¹⁷ Pallas 1897. 56.

képviselők „kijáró” funkcióját is: elég csak gondolnunk Váralja és Velence városrészek választói kerületének a nagyváradai kerülethez csatolását célzó kérvényére.

Teleszky céltudatos és következetes politikus volt. Személyében a dualizmuskori magyar társadalomban helyét kereső és megtaláló, asszimilált, zsidó eredettel rendelkező ember képét lelhattuk fel. A társadalmi élet szervezésében, a közjót és közérdeket szem előtt tartó egyesületek alapításának kezdeményezésében tevékeny részt vett.¹⁸ Szabadelvű politikai felfogásában elkötelezett kormánypárti, a kormánypárt mamelukhadának egyik hű tagja.

Középosztálybeli társadalmi háttérének köszönhetően¹⁹ gondtalanul biztosíthatta azon feltételeket, amelyek politikai hivatásának családjában történő továbbörökítését célozták.²⁰

Szilágyi Dezső az 1878. évi nagyváradai választásokon az ellenzék jelöltje volt. Nagyváradon, protestáns családban született 1840. április 1-jén. A középiskolát Nagyváradon, jogi tanulmányait a bécsi és pesti egyetemeken végezte, majd ügyvédi gyakorlatra lépett. A kiegyezést követően Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter titkárnak hívta maga mellé a minisztériumba, ahol rövid időn belül osztálytanácsos lett, törvényelőkészítési feladatkörrel. 1870-ben „megbízást” kapott Angliába, ahol a bűnvádi eljárást tanulmányozta. Visszatérte után, 1871-ben a miniszterelnök mellett szervezett kodifikáló bizottságnak lett tagja minisztertanácsosi ranggal. Ugyanebben az évben Gyulafehérvár megválasztotta képviselőnek.²¹ A törvényelőkészítő bizottság felbomlása után (1874) a budapesti tudományegyetemen a büntetőjog és a politikai tudományok tanára lett. Mint jogász és politikus, a magyar igazságszolgáltatás európai szintre való emelését kívánta elérni.²²

A parlamentben a Deák-párthoz tartozott, majd az 1875-ös fúziót követően a Szabadelvű Párt tagja lett. A gazdasági kiegyezést meghosszabbító szerződés aláírása előtt azonban a vámkérdésekben való nézetkülönbségek miatt kivált a pártból. Az eszmetársaisból és a különféle párttöredékekből alakult Egyesült Ellenzék tagja és vezére lett. A delegációnak kevéssel képviselővé választása után vált tagjává, ezután állandó jelleggel részt vett ennek tárgyalásaiban, mint ellenzéki szóvivő. 1886-ban a közigazgatási reformjavaslat tárgyalásakor nagyobb beszédet mondott, másnap kilépett a Mérsékelt Ellenzékből és visszatért a Szabadelvű Párt soraiba.²³

1878 és 1887 között a budapesti józsefvárosi kerületet képviselte. 1887-ben a siklói kerületben alulmaradt, kis idő múlva azonban megválasztotta Pozsony I. kerülete, amelynek mandátumát 1892-ben és 1896-ban ismételtelen elnyerte. 1889-ben a Tiszakabinet igazságügy-minisztere lett, tagja volt továbbá a Szapáry- és a Wekerle-kormányoknak is. Utóbbi bukása után felmentették miniszteri állásából, a Bánffy-kabinet megalakulását követően azonban felkérték a képviselőház elnöki tisztére, amit elvállalt. 1896-ban megerősítették ezen állásában. A Szapáry-kabinet alatt valóságos belső titkos

---

¹⁸ Borovszky 1901. 354.

¹⁹ Welker 2002. 239-269.

²⁰ MÉL 1969. 862.

²¹ Szinnyei 1908. 886.

²² *uo.*

²³ OA 1897. 310.

tanácsos lett, az ezredéves ünnepélyek alkalmával a Vaskorona Rend első osztályát nyerte el.²⁴

1901-ben halt meg Budapesten.

Szilárd liberális elveihez való ragaszkodását több ízben bizonyította, több fontos igazságügyi reform megvalósításában vitt vezérszerepet: a táblák és főügyészségek decentralizációja, bírák kiképzése, ügyvédi szervezet, börtönügy reformja, stb. tárgyalásakor találkozhatunk nevével. Törvényelőkészítői állásakor tett javaslatot a kormány a választójog újraszabályozására. Szilágyi készítette el és védte a törvényjavaslatot. Gondolatmenete klasszikus liberális elvekre épült, Deák-pártiként azonban a fennálló rendszer biztosításának motivációja vezette érvelését.²⁵

Liberális elhivatottsága mellé mintegy „kiegészítésként” tartozott a Kelet-Magyarországot jellemző kálvinista vallás, az annak elveivel való azonosulás. A Dunamelléki Református Egyházkerület világi főjegyzője volt, mely állásra 1876-ban lett megválasztva.²⁶ A Wekerle-kormány idején az egyházpolitikai törvények tervezéséből, kidolgozásából és megvédéséből is kivette részét.

Az elmondottak alapján mintegy összegzésként illik rá a következő jellemzés: „[...] minden embernek megvan a bogara, Szilágyié a nagyratörő ambíció [...]”.²⁷ Valóban feltehető ezen tulajdonság Szilágyinál, s erre a pályafutása a legjobb bizonyíték: titkár, miniszter, képviselőházi elnök is volt. Akad azonban valami, amivel nem bírt: államférfiúi jellemmel. Sokoldalú tanulmányai ellenére csak mint szakminiszter tűnt ki, hiányzott belőle két fontos összetevő: a politikai érzék és a politikai ösztön – ahogy egy kortárs jellemezte.²⁸

1878-ban a szülővárosában, képviselőjelöltté állításakor felróták neki, hogy „[...] még eddig nem volt alkalmá Nagyvárad érdekében valamit cselekedni [...]”.²⁹

Szilágyi választás előtt mondott beszéde személyiségéről árulkodott: bőbeszédűsége ellenére élcelődéseivel, humorral ötvözött érveivel, gondolataival igyekezett megnyerni hallgatóságát.

Akad azonban egy közös vonás a két programbeszédet tartó képviselőjelöltben: beszédeik megtartása alkalmával mindketten politikai meggyőződést plántálhattak át szavazóikba. S itt meghatározó volt a szónoki tehetség.

A Nagyváradon 1878. augusztus 7-én és augusztus 28-án tartott parlamenti választások alkalmával az Egyesült Ellenzék jelöltje, Szilágyi Dezső, valamint a Kormánypárt színeiben fellépő Teleszky István csapott össze. A választás napjait megelőzően mindketten kifejtették politikai hitvallásukat pártjaik és választópolgárok előtt. Teleszky mint a Szabadelvű Párt tagja, kiállt annak politikája mellett: „*megválasztásom esetén ismét azon országos párthoz csatlakozom, melynek szerény tagja voltam eddig is: csatlakozom őszinte meggyőződésből, csatlakozom mert a belügyi kérdéseknek az adott viszonyok között, a szabadelvű reformok*

²⁴ Kenyeres 1969. 774.

²⁵ Gerő 1997. 65-67.

²⁶ MTCN 1887. 408.

²⁷ Kákay Aranyos 1874. 68.

²⁸ *uo.* 72.

²⁹ NV, 1878. 197. sz.

irányában fontolva való haladás mellett legcélszerűbben leendő megoldását ezen párttól várom”.³⁰ A vállalások sorában a belügyi kérdések rendezése, a közérdeket és az egyéni jogokat biztosító közigazgatás létesítése, a pénzügyi adminisztráció terén meghozandó reformok megszavazása ugyanúgy feltűntek, mint a kereskedelem és az ipar fejlesztését célzó hitelek biztosítása, a tanügy terén elérendő fokozatos fejlesztés, egyszerű és olcsó igazságszolgáltatás, egyszóval minden, ami a hazai érdekeket és fejlődést szolgálja. Mindez az adott viszonyok között (boszniai válság, pénzügyi problémák, stb.) programbeszédének gerincét alkotta.³¹

Elmaradhatatlan volt a vetélytárs személyére és pártjára való utalás, mely ugyanakkor magáról a képviselőről, annak jelleméről is árulkodik. Kiindulópontja: „[...] a reformművek hatályos kezdeményezése a többség által támogatott kormány szerepléséhez tartozik: az alkotások terén a szervezkedett pártok tagjainak összeműködése képes célszerűen hatni, ezért annak, aki nem érez magában egyéni hivatást arra, hogy új irányt teremtsen, vagy aki nem akarja a különködő háládatlan szerepét vinni, a szervezkedett pártok egyikéhez vagy másikához kell csatlakoznia, hogy egyéni nézeteinek részben való érvényre emelését e pártban igyekezze kereszttül vinni”.³²

A kormánypárti képviselőjelölt a választási események előtt egy hónappal tartotta beszédét, ellentétben az ellenzék jelöltjével, aki programadó beszédét viszonylag későn (a választás előtt egy héttel) ejtette meg. Feltehetően elhúzódott a pártok közötti jelöltállítás egyezkedés, aminek eredményét az ellenzék által megtartott nagygyűlés keretében hozták nyilvánosságra. Szilágyi bíráló és támadó hangvételű beszéde Tisza Kálmán és kormánya ellen volt intézve. Az 1867–1878 közötti időszakra tett visszapillantást, melyet három korszakra osztott: az első, a kiegyezés, a szép ígéretek korszaka; a második a megtagadás kora, a harmadik a szép ígéretek tagadása. Mindezzel alapot teremtett a Szabadelvű Pártból való kilépésének magyarázatához. Teleszkyhez hasonlóan az „adott viszonyok közötti” kérdésekre is kitért.³³

A jelöltek ismertetése és az ő programadó beszédek után elkötelezett és óriási lelkesedéssel bíró kortesek kezdték meg működésüket, népszerűsítve jelöltjüket a választók körében.³⁴

A választásokat megelőzően elengedhetetlen volt fáklyásmenetet indítani a képviselőjelölt szálláshelyéhez, illetve „felszerelni” a városnegyedeket röpiratokkal, plakátokkal, választási zászlókkal. Utóbbiak az egyes választók elkötelezettségét mutatták. A zászlókra rövid, rímbe szedett verssorok kerültek, közülük itt most említsünk is meg egyet: „Hej Teleszky azt üzente/Nem teljes a regimentje/Ha még egyszer ezt üzeni/Mindnyájunknak el kell menni/Éljen Teleszky István”.³⁵

A választás 1878. augusztus 7-én délelőtt 8 órára volt kitűzve, választási helyiségül az Olasziban fekvő Apolló szálloda volt megnevezve.³⁶

³⁰ NV, 1878. 155. sz.

³¹ *uo.*

³² *uo.*

³³ NV, 1878. 176. sz.

³⁴ Kortesnek nevezték azt, aki a képviselőválasztások alkalmával saját jelöltje számára minél több szavazat gyűjtésében fáradozott. A szó állítólag a spanyolból került át a magyarba, egy 1821. évi Nógrád megyei, heves indulatokat keltő választás alkalmával. A szó spanyol és portugál nyelvekbeli jelentése: képviselőház. Lásd: Pallas 1893. 534.

³⁵ NV, 1878. 185. sz.

³⁶ NV, 1878. 164. sz.

A szavazás hivatalosan kitűzött időpontja előtt a kortesek vezetésével mindkét párt végigjárta – immár sokadszorra – a városnegyedeket, buzdítva a választókat a szavazásra. A városrészeket bejáró menetek végül két különböző helyszínen gyülekeztek, a keveredést és az esetleges incidenseket megakadályozandó. Innen csoportosan a választási helyszínre vonultak át. A választás megnyitásakor a szavazatszedő küldöttség elnöke felszólította a megjelent választókat, jelöljenek valakit képviselőnek.

A szavazás a központi választmány által megválasztott szavazatszedő bizottság előtt zajlott, amely a képviselő „bizalmi embereivel” egészült ki. A választást felügyelő tagok név szerint: Ritoók Zsigmond, a szavazatszedő küldöttség elnöke; Hlatky Endre, a szavazatszedő küldöttség jegyzője; Nagy Károly, a szavazatszedő küldöttség helyettes elnöke; Kovács Béla, a szavazatszedő küldöttség helyettes jegyzője; Vass Károly és Rothmann Lipót (Szilágyi Dezső képviselőjelölt részéről bizalmi férfiak); Dr. Sípos Árpád és Sebestyén Lajos (Teleszky István képviselőjelölt részéről bizalmi férfiak); ifj. Gyalokay Lajos és Holnapy József, a választók azonosítása végett érkező két „városi kiküldött”; a jelöltek városrészenkénti bizalmi férfiai: Tar István, Szakács Imre, Juhász Benedek, Dr. Berkovits Zsigmond, mint Szilágyi Dezső képviselő részén Nagyvárad, Olaszi, Újváros, Váralja és Csillagváros rész és Velence városrészek ellenőrzésére megjelent lakosok; Dr. Pollák László, Juhász Gyula, Szmetka György és Ullmann Izidor, mint Teleszky István részéről, bizalmi férfiak által az előbb nevezett városrészeire megjelölt lakosok.³⁷ Egy választópolgár többszöri szavazását, politikai jogokkal nem rendelkező állampolgárok voksainak érvényességét, esetleges választási trükkök, cselek megakadályozását voltak hivatva megelőzni a város által kiküldött biztosok, illetve a jelöltek bizalmi férfiai.

A választás reggel 9 órakor vette kezdetét, a központi választmány által meghatározott városnegyedek szerinti sorrend alapján: *„az egy városrészből való választók aszerint ahogy egyik vagy másik jelöltre szavaztak külön bocsátattak a szavazásra, Nagyvárad-Olaszi mint első városrésznek a küldöttség elnöke által kibűzött sor szerint Teleszky István jelöltre szavazók szavaztak először. Nagyvárad-Újvárosnak Teleszky Istvánra szavazók, Váralja és Csillagváros Szilágyi Dezsőre szavazók és Velencénél ismét Teleszky Istvánra szavazók, ekként felváltva bocsátattak szavazásra”*.³⁸

A szavazás nyíltan, élőszóval történt, a szavazó neve és szavazata, valamint a városrész, amelyhez tartozott, fel lett jegyezve a szavazási névsorba.

A választás lefolyása nem volt konfliktusmentes. A választási jegyzőkönyv tanúsága szerint déli 12 órakor öt személy (Dr. Oláh Gyula, Márkus Lajos, Örley Kálmán, Adler Ignác, Pally Lajos) lépett a választási helyiségbe és azon előterjesztést tettek, hogy *„egy fiatal nem szavazó egyén a kormány elnöke ellen sértő kifejezéseket használt, a Teleszky pártiakat gyalázta, mely az egész Teleszky párt hazafias érzelmeit sérti”*.³⁹ Kérték a szavazatszedő bizottság elnökét, hogy utasítsa rendre a választói nyugalmat megzavaró egyént. Válaszában az elnök elutasító volt: olyan preventív intézkedést, mellyel a szót elvonathatná, nem lehet tenni. Mivel tettlegesség nem származott a rendbontásból, a választási elnök javasolta a megesett sérelmek jogi úton való orvoslását.

³⁷ RÁL BML 141. 375. cs.

³⁸ *uo.*

³⁹ *uo.*

Délután 2 órakor – Ritoók Zsigmond választási elnök fél kettőtől távol volt, és addig Nagy Károly helyettes elnök vezette a szavazást – Dr. Oláh Gyula ismét megjelent a választási helyiségben azon hírrel, hogy a polgárok közt verekedés támadt, illetve a Teleszky-párt választói jogaik gyakorlásától „visszaséreltettek”. Az elnök, miután a rendőri hatóság révén meggyőződött az állított verekedésről, figyelmeztette a pártokat a rend fenntartására, utasította őket gyülekezési helyük elfoglalására.

Néhány órányi viszonylagos nyugalom után este háromnegyed nyolckor Mezey József választó – aki a Teleszky-párt Váralja városnegyedbeli bizalmi férfja lett volna, de állítólagos betegsége megakadályozta feladata ellátásában – azzal jelent meg, hogy a Szilágyi-pártiak kövekkal dobálták meg őt. Ugyanakkor Tokody Ágoston (a nagyváradai Szabadelvű Párt elnöke), Márkus Lajos és Orley Kálmán tudták, hogy a Szilágyi-pártiak kint verekedtek, „*egy egyént a Teleszky pártiak közül letiportak*”, és miután a rendőri segítség nem elegendő, kérték a katonaság kirendelését. A városi rendőrkapitány jelentése nyomán, melyben a rendelkezésére álló erők elégtelenségéről számolt be, az „*elnök törvényes jogánál fogva megkereste a választásra kiküldött százados*”, hogy a két pártot különítse el egymástól. A Szilágyi-párt az Apolló, a Teleszky-párt a Fő utcán kijelölt helyeit foglalta el, illetve a katonaság is „állást foglalt”, elkülönítve egymástól a két pártot.

A katonaság jelenléte azonban nem hozta meg a várt hatást. Este nyolc órakor a százados azzal a kijelentéssel lépett be a szavazóhelyiségbe, miszerint „*vagy engedelmességre bírja az elnök a népet vagy Ő kénytelen a rendet rohammal fenntartani*”. Ritoók erre ismételt nyugalomra és fegyelemre szólította a választókat és a közönséget, s ezzel megakadályozta a tetteges fellépést.

A választás lefolyásának eredményeképpen, miután este negyed kilencre minden városrész szavazott, azok is, akik a megállapított sorrendben nem tudtak szavazni vagy nem jelentek meg, a választási elnök a szavazást egy órával meghosszabbította. Ezen idő lejártá után a szavazók névsorát berekesztették, ám a szavazók a berekesztés után is „*folyton jelentkeztek és szakadatlanul szavaztak*”.

Az 1878. augusztus 7-én Nagyváradon megtartott parlamenti képviselőválasztás eredménye: Szilágyi Dezső ellenzéki képviselőjelölt kapott 520 szavazatot, Teleszky István kormánypárti jelölt szintén 520 szavazatot. Érvényes szavazat 1040, visszautasított voks 144-ben volt megállapítva.⁴⁰

A szavazategyenlőség magával vont egy második szavazási fordulót.⁴¹ A törvényben előírtaknak megfelelően a választás addig tartott, míg szavazó akadt és választásra jelentkezett. Szavazat visszautasításának „oka” lehetett a választói bizottság által elkövetett visszaélés (az adott jelölt szavazatainak csökkentése érdekében), de magának a választónak a „tudatlansága” is. A nyílt választói rendszer persze megkövetelte az illető képviselőjelölt pontos nevének ismeretét, nem fogadott el hibás vagy hiányos névbemondást.⁴²

A képviselőválasztási jegyzőkönyvben foglaltak csak egy „vázat” festenek a tulajdonképpeni események sorozatáról. A helyi sajtóban megjelent írások, valamint a fővá-

---

⁴⁰ *uo.*

⁴¹ Lányi 1911. 459. 1874. évi XXXIII. tc. 82. §.

⁴² *uo.* 458. 1874. évi XXXIII. tc. 78. §.

rosba küldött jelentések segítségével viszont valamelyest beléláthatunk az események részleteibe.

A július közepén megalakult nagyváradai Egyesült Ellenzék választmánya egyhangúlag és nagy lelkesedéssel Szilágyi Dezsőt kiáltotta ki képviselőjelöltjének. „Nagyvárad város e ténnyel, melynek jelentőségét fokozza azon körülmény, hogy Nagyvárad városa fészke a Tiszajunkereknek, kibontakozott a szolgalelkű kormánypártiságból s van biztos alapra fektetett reményünk, hogy amint e fellépés máris morális vereség a kormányzatra nézve, úgy az bizonyára tényleges győzelemre is fog vezetni”.⁴³ Ez akár magában hordozhatta egy esetleges komolyabb konfliktus kialakulását is.

Tisza Kálmánt és kormányát ért vádak és kritikák hallatszottak a választás napján is. Ez lehetett a konfliktus kiváltó oka, melyhez társulhattak a kortesek „buzdító” beszédei.

A választás napját követően a helyi lap cikkeiből kiderült, hogy a rendbontást bizonyos Márkus József nevű ellenzéki kortes kezdte el.⁴⁴

Ezzel ellentétben a Pesti Naplóhoz augusztus 7-én este nyolc óra tíz perckor elküldött „eredeti sürgöny” szerint „a kormánypárt mindenáron provokálja az ellenzéket, a szavazás folyik, Szilágyi 45 szóval van előnyben”.⁴⁵

A jegyzőkönyvben szereplő „panaszosok” közelebbi vizsgálatának eredményeképpen kizárólagosan kormánypárti személyekről beszélhetünk. Ami a bizottsági tagokat illeti, itt is túlnyomó többségben van jelen a kormánypárt: a választási elnök, a küldöttség jegyzője, annak helyettese, az egyik városi kiküldött mindannyian a nagyváradai Szabadelvű Párt választmányi tagjai.⁴⁶ Ami a második városi kiküldöttet, valamint a szavazatszedő bizottság helyettes elnökének pártbeli hovatartozását illeti, helytálló adatok hiányában nem tudunk pontos megállapításokkal szolgálni. Feltehetően ellenzékiek. A város társadalmi életében elfoglalt pozícióikat illetően adataink elégtelenek.⁴⁷

Arra a kérdésre, hogy a kormánypárt részéről történt-e bármiféle provokáció, rendbontás, választ adni nincs lehetőségünk.

A „Szilágyi párt egész nap túlnyomó többségben volt” állítás sehogy sem fért össze a Márkus-féle agitációval.⁴⁸ A Teleszky-pártot ért provokáció kissé logikátlanak tűnhetett akkor, amikor a Szilágyi-párt vezetett. A helyi lap választás utáni számaiban ellenzéki választók (!) ítélték el a bujtogatót, elutasítva mindenféle azonosulást az általa mondottakkal. Azt, hogy a pártvezéreknek sem lehetett tetszésére, látni lehetett már abból, hogy beszéde alatt Márkust egy rendező háromszor kérte a leszállásra, de „bizony túláradott kormányelleni keserve kiöntésében tán az Isten fia által sem hagyta volna magát megakadályoztatni”.⁴⁹

A jegyzőkönyvben szereplő esti egy órai hosszabbításkor – a Pesti Napló cikke szerint – a Szilágyi-pártiak vezettek. A szavazás meghosszabbítása után, az új határidőig mindkét fél óriási erőfeszítéseket tett, az indifferens választót – ilyen sok volt – például az ágyból húzták ki a kortesek. Végre tíz órakor, minthogy több választó nem jelentke-

⁴³ PN, 1878. 171. sz. Esti Kiadás.

⁴⁴ NV, 1878. 184. sz.

⁴⁵ PN, 1878. 192. sz. Reggeli Kiadás.

⁴⁶ NV, 1878. 155. sz.

⁴⁷ RÁL BML 141. 375. cs.

⁴⁸ PN, 1878. 193. sz. Esti Kiadás.

⁴⁹ NV, 1878. 184. sz.

zett, vége szakadt a szavazásnak. Rendzavarás sehol sem fordult elő, pedig a provokációk nem hiányoztak.⁵⁰

Ugyancsak ezen lap hasábjain olvashatjuk: „[...] a kormánypárt némely tagjai [...] erővel arra törekedtek, hogy verekedést idézzenek elő; nyolc óra után a szavazók annyira meggyérültek, hogy a választási elnök fél óra időt tűzött ki a választás időtartamául, de melyet a kormánypárt azszal, hogy 30-40 embert, kik választói joggal nem bírtak a választói terembe tolt, egy órával továbbra nyújtott, mely idő alatt a „muszáj” szavazókat a posta, a járásbíró, a vaspálya, távirda és Isten tudja mi minden állami hivatalokból annyira behozta, hogy Szilágyi Dezső és Teleszky István (a választási elnök Teleszkyre szavazott) egyenlő 520 szavazatot kaptak [...]”⁵¹

Ez az elbeszélés, valamint az a tény, hogy zömében a helyi párt embereivel találkozunk a bizottság vizsgálatakor, a helyi Szabadelvű Pártra sem vet túl jó fényt. Feltételes módon fogalmazunk, mivel nem nyílt lehetőség helyi szintű sajtóanyag bővebb áttekintésére, az események hírlapi életének alaposabb megismerésére. Annyi bizonyos, hogy a kormány esetleges politikai befolyásának feltétele az illető törvényhatóság vezetésének „politikai egysínűsége”, kormánypártisága. Ahhoz viszont, hogy e kérdésben egyértelműen állást foglalhassunk, szükséges lenne ismerni a város közgyűlését, annak személyi összetételét. Ezzel egészében nem rendelkezünk, így teljes biztonsággal nem áll módunkban megállapítani, hogy milyen kulcspozíciókat betöltő személyek voltak a helyi kormánypárt tagjai.

Annyi bizonyos, hogy történt rendbontás, a katonaságnak ki kellett szállnia. S ha hihetünk a sajtóban megjelenteknek, akkor Szilágyi Dezső nyerte volna az augusztus 7-én Nagyváradon tartott képviselőválasztást. (Noha a váradai választás egyenlő szavazati eredménnyel ért véget, az ellenzék képviselőjelöltje mégis győzelmet ültetett: Budapest VIII., józsefvárosi kerülete végül „elválasztotta” képviselőjének.⁵²)

Az 1878. augusztus 28-án megrendezett második fordulóban ismét Teleszky és Szilágyi mérkőzött meg.⁵³ Szilágyi jelöltetése tulajdonképpen „szimbolikus” jelentőséggel bírt, ugyanis nagyváradai programbeszéde alkalmával kijelentette, hogy „azon esetre, ha azon helyek valamelyikén megválasztának, ahol őt már fölléptették és véletlenül itt is megválasztának – akkor kénytelen lesz e tisztségtől lemondani és azt elfogadni, amelyben előbb felkérték”⁵⁴

Az általános választások megtartására hozzávetőlegesen egy tíz napot felölélő időszak volt kijelölve, ezen időszakon belül a törvényhatóság joga volt a szavazás napjának meghatározása. Ez annyit jelent, hogy nem ugyanazon a napon tartották meg országszerte a választásokat. Szilágyi Dezső megválasztása példaként szolgálhat: jelölték Józsefvárosban és Nagyváradon is. Nem mellékesen ez a megoldás, tehát valamely jelölt egyszerre több választókerületben való indítása gyakorlat volt nevesebb politikusok esetén, részint a mandátum, részint a kerület biztosítása érdekében.⁵⁵

A képviselőválasztás lezajlásáért felelős központi választmány augusztus 12-i ülése a szavazatszedő bizottság elnökének a polgármesterhez beterjesztett kérvényére volt válasz. Az első választási alkalom nyugodt és fegyelmezett lefolyásáért felelős Ritoók

⁵⁰ PN, 1878. 193. sz. Esti Kiadás.

⁵¹ PN, 1878. 194. sz. Esti Kiadás.

⁵² Szinnyei 1908. 886.

⁵³ NV, 1878. 190. sz.

⁵⁴ NV, 1878. 176. sz.

⁵⁵ Boros – Szabó 1999. 134.

Zsigmond kérvényben felmentését kérte az augusztus 28-án rendezett második forduló elnöki tiszteből. Döntésének oka: „*egy 48-as párti, több 48-as polgár nevében választási elnöknek egy névtelen levelet küldött, mely a vakmerőség, a megbélyegző aljas galádság non plus ultrája*”. Ebben Ritoókot „*úgyis mint választási elnök, úgyis mint e város polgára és mint ügyvéd a legdurvább, legszemtelenebb, ocsmány szitkokkal és átkokkal illették, életében és vagyonbiztonságában fenyegették meg*”.⁵⁶ Emellett lemondásának indoka: „*a teljes bizalmat és az abból folyó erkölcsi támogatást nem bírja már polgártársai részéről, ennek felismerésére úgy a választás megejtése után, a választási helyről távozott közönség egy részének nyilatkozatában, személye ellen ellenszenves érzület volt érezhető, erről biztos tudomást nyert és mert intelligens férfiak részéről eljárása nemcsak tévesnek, hanem öntudatosan az egyik párt javára célzottak volt nyilvánítva*”.⁵⁷ Burkoltan a választás „megfurásával” vádolták a bizottság elnökét, az anonim levél csupán „nyomatékosításnak” tekinthető. A levél és annak tartalma elérte célját: a bizottság elnöke lemondott tiszteből, annak ellenére, hogy a központi bizottság 48-as tagjai – az összes taggal egyetemben – feltétlen bizalmukról és támogatásukról biztosították Ritoók Zsigmondot.⁵⁸

Az augusztus 28-án megrendezett második forduló alkalmával „semmit sem bíztak a véletlenre”. A szavazatszedő bizottság elnöke, helyettes elnöke, jegyzője, helyettes jegyzője egyaránt a nagyváradi Szabadelvű Párt tagjai voltak; sorrendben a következők: Komlóssy Antal, Hlatky Endre, Gálbory Sámuel, Kovács Béla. A két városi kiküldött politikai hovatartozását adatok hiányában nem tudtuk beazonosítani.⁵⁹

A választási sorrend változatlan maradt: elsőként a váradolasziak szavaztak, őket az újtvárosiak, a váraljaiak és végül a velenceiek követték.

A két megmérettetés előtt álló párt közül a kormánypárt mutatott nagyobb aktivitást. Ez bizonyos mértékben érthető is volt. Zavaró viszont némely részeiben a Szabadelvű Párt elnöksége által szignált felhívás, mely kételyeket ébresztett az első választás érvényességét illetően: „[...] *az első választáskori siker elmaradása határozottan annak volt tulajdonítható, hogy a város részenkénti általános szavazásánál polgártársaink tömegesen hiányoztak, az emiatt beállott kisebbség a vegyes szavazásnál nehezen volt helyre hozható*”.⁶⁰ A „nehezen volt helyre hozható” megfogalmazás a Pesti Napló állításainak hitelességére enged következtetni, akárcsak a választók távolmaradása és az utánuk indult „hajtóvadászat”.

A felhívás tulajdonképpen célja a párt tagjainak mozgósítása. Odahatni, hogy a választókerületenkénti szavazáson való pontos megjelenésükkel a párt által támogatott Teleszky István biztos lehessen megválasztásában.

A parlamenti képviselőválasztás augusztus utolsó hetében megrendezett második fordulója hasonló körülmények között zajlott, mint az előző: kora hajnaltól kortesek járták a különböző városrészeket, „ébresztőt” fújva a választás napjára; nyolc óra előtt mindkét párt lovasbandériummal, lobogóerdővel, zeneszó mellett vonult fel a szavazás helyszínére, az Apolló épületéhez.⁶¹

⁵⁶ NV, 1878. 185. sz.

⁵⁷ *uo.*

⁵⁸ *uo.*

⁵⁹ RÁL BML 141. 375. cs.

⁶⁰ NV, 1878. 194. sz.

⁶¹ NV, 1878. 197. sz.

Az utcákon a választás elkezdésétől annak befejezéséig a városi rendőrség és a katonaság őrködött a rend fenntartása felett, gondoskodva arról, hogy a pártok egymással ne érintkezzenek.

A két választási időpont közötti időszak izgatottsággal, ellentétekkel, feszültségekkel terhesnek látszik. Aggodalom támadt, hogy alapjaiban bolygatták meg a társadalmi élet békéjét: „Félő volt, hogy a választási mozgalmak konkolyt bintenek majd a társadalmi életbe, a politikai ellentéteket átültetik a családi tűzbélyre, ellenszenvet és viszásságot szórnak a hű barátok közé és hosszan tartó elkeseredést szülnek minden rangú és rendű polgáraink kebelében”.⁶² A politikai kérdésekben való állásfoglalás, az elvek melletti kiállás – a választási rendszer „sikerességének” köszönhetően – valóban okot adhatott aggályokra, fölébreszthette a politikának a társadalmi életre gyakorolt káros befolyásától való félelmet.

A szavazás augusztus 28-án reggel kilenc órakor vette kezdetét, a városrészek korábban megállapított sorrendjében. Annak ellenére, hogy mind a városi rendőrség, mind a katonaság ki lett rendelve a rend fenntartására, a választás most sem zajlott le problémamentesen: a választási jegyzőkönyv szerint délután háromnegyed négykor Némethy Károly választó (a nagyváradai Szabadelvű Párt egyik alelnöke) azzal a panasszal ment be a választási helyiségbe, hogy az utcán a Szilágyi-pártiak egy személyt bántalmaztak. A választási elnök egy bizonyos Imre elfogatását rendelte el, akit verekedéssel vádoltak, elfogatását és a vizsgálat lefolyását a városi rendőrkapitányra bízta.⁶³

A szavazás a továbbiakban gond nélkül folytatódhatott, befejezéséig nem történt rendzavarás. Az eredményhirdetést követően az összegyűlt tömeg (a Szilágyi-párt részéről) „[...] a kisebbség tudatában annyira elhagyta magát ragadatra az erélytelenség által, hogy a pártbeli demonstrációkat nem fékezte. Az ily – szavazati joggal alig bíró egyének – késő este benyomultak a szavazóterem előtti szobába [...]”.⁶⁴ A katonaság gyors közbelépésének köszönhetően a rendbontókat eltávolították a választási helyszín közeléből. „Emiatt a Szilágyi pártnak haragja tetőpontra hágott”, a párt egyik túlbuzgó tagja beverte a választási terem ablakát, az egész küldöttséget gyanúsították, szidták. Dulakodás következett a párt hívei és a katonaság között, mely utóbbi erélyes fellépésével ért véget. „Nem lett megsértve egyetlen egy sem” a választók közül.⁶⁵

A karhatalmi erők fellépése csak olaj volt a tűzre. A visszariasztottak kövekkel dobálták meg a katonaságot. Ezek azonban túrték a „csekélységet”, a rendőrségért küldtek a nép türelemre és csendre intése érdekében. A Szilágyi-párt vezetői mind szétszéledtek, a félrevezetett, felizgatott és magára hagyott nép dühe nem ismert határt. A katonaság kövekkel való dobálása rendszeressé vált. A rangidős tiszteket ért „támadás” azonban már a türelem határát súrolta. A fegyverek élesítését rendelték el.⁶⁶

A nagyváradai polgárságot „megsajnáló” katonatiszt türelmének kifogyhatatlanságát mutatta. Végül „csupán” „szuronyt szegeztek” a „zabolázatlan népnek”, kik „vadfuttában” menekültek ez elől. Hogy a rend többé ne legyen megzavarva, az egész város területén az éj további részében katonai és polgári őrzékek alkalmazása lett elrendelve.

---

⁶² *uo.*

⁶³ RÁL, BML 141. 375. cs.

⁶⁴ NV, 1878. 197. sz.

⁶⁵ *uo.*

⁶⁶ *uo.*

A teljes békeség azonban még váratott magára. A következő napok során „*erőszakoskodásban és ablakvergetésben*” újra és újra megnyilvánult a választói szenvedély, ezért kettőzött rendőri őrzéssel tartották fenn a rendet.⁶⁷

A Nagyváradon 1878. augusztus végén megtartott parlamenti képviselőválasztás eredményeképpen Teleszky István kormánypárti jelöltnek szavaztak bizalmat a nagyváradi polgárok. A második forduló eredménye: az 1097 érvényes szavazat közül Teleszky István 573-at, Szilágyi Dezső 524-et kapott. Visszautasítottak negyvenegy szavazatot.⁶⁸

1878 ismét a Szabadelvű Párt győzelmét hozta, a párt azonban jelentős presztízsvesztéseket könyvelhetett el. Ebben szerepe volt a Magyarország szempontjából fontos kérdéseket feszegető külpolitikának is. Bosznia-Hercegovina megszállása az 1875–1878 közötti országgyűlés berekesztése után, de a választásokat megelőzően vette kezdetét. Az 1878 júliusában megindult okkupáció a mohamedán lakosság ellenállása miatt elhúzódott, illetve nem várt véráldozattal és anyagi megterheléssel járt. Belpolitikai következménye a választásokon is lemérhető volt. Intő jele volt az elégedetlenségnek, hogy Tisza Kálmán „otthon” (Debrecenben) bukott meg a függetlenségi Simonyi Ernővel szemben. (Érdekességképpen: Simonyi Ernő az 1875. évi választáson Nagyváradon (is) fellépett és ugyancsak Teleszkyvel csapott össze. Utóbbi került ki győztesen.) De ami talán még fontosabb, a Szabadelvű Párt a magyarlakta vidékeken elvesztette többségét, és ezt a dualizmusban soha nem tudta visszaszerezni. A kormánypárt a nemzetiségek által lakott peremvidékeken biztosította és gyarapította választóinak számát.

Az új országgyűlés (1878–1881) összetétele az alábbiak szerint alakult: Szabadelvű Párt 239, Függetlenségi Párt 76, Egyesült Ellenzék 75, Nemzetiségi 9, Pártonkívüliek 14 mandátum.⁶⁹

Az 1878. évi választásokat követően a Tisza-kormány nyugodt lehetett, mögötte egy fegyelmezett mamelukhad sorakozott fel, ennek volt egyik tagja Teleszky István.

---

⁶⁷ NV, 1878. 200. sz.

⁶⁸ RÁL BML 141. 375. cs.

⁶⁹ Dobszay – Estók – Salamon – Szerencsés – Tombor 1998. 52.

Gábor Fazakas

The Parliamentary Elections of 1878 in Oradea

The subject of this study is one episode of the parliamentary elections in Hungary in the era of dualism. Features: one district, one mandate, open electoral system, censory electoral law. Date and venue: 1878, Oradea. The following are indicating the cornerstones of the work: the preparations and organization of the parliamentary election, introduction of the contestant candidates, the process and the results. On the occasion of the parliamentary elections in every three- and then five-year period, there were social movements: the small number of those who had right to vote and the masses of those who were trapped outside also presented themselves; they made their voices heard.

Források

Levéltári források

RÁL BML Román Állami Levéltár Bihar Megyei Levéltára. 141. Polgármesteri iratok. (Arhivele de Stat. Direcția județeană Bihor. 141. Fondul Primăriei Municipiului Oradea.) 110., 127., 375. cs.

Hírlapok

NV Nagyvárad, 1875. (VI. évf.) 8., 153. szám.
1878. (IX. évf.) 155., 164., 176., 184-185., 190.,
194., 197., 200. szám.

PN Pesti Napló, 1878. (XXIX. évf.) 171. szám. Esti Kiadás.
192. szám. Reggeli Kiadás.
193-194. szám. Esti Kiadás.

Szakirodalom

Boros – Szabó 1999. Boros Zsuzsanna – Szabó Dániel: Parlamentarizmus Magyarországon (1867–1918). Bp., 1999.

Borovszky 1901. Bihar vármegye és Nagyvárad. (Magyarország vármegyéi és városai.) Szerk.: Borovszky Samu. Bp., 1901.

Cieger 2000. Cieger András: Ugocsa megye politikai vezető rétege a dualizmus időszakában. In: Kárpátaljai Minerva, 3. (1999) 1. sz. 5-51. Különlenyomat: Bp. – Beregszász, 2000.

Csorba 1998. Csorba László: A dualizmus rendszerének kiépülése és a konszolidált időszak (1867–1890). In: 19. századi magyar történelem 1790–1918. Szerk.: Gergely András. Bp., 1998. 375-404.

Dobszay – Estók – Salamon – Szerencsés – Tombor 1998. Dobszay Tamás – Estók János – Salamon Konrád – Szerencsés Károly – Tombor László: Tisztelt Ház! A magyar Országgyűlés története 1848–1998. 1998.

Fazakas 2009. Fazakas Gábor: Adalékok Nagyvárad 1850. évi közigazgatási egyesítésének történetéhez. In: Miscellanea Historica Varadinensia I. Nagyvárad, 2009. 181-200.

Gerő 1997. Gerő András: Az elsöprő kisebbség. In: Magyarország társadalomtörténete I. A reformkortól az I. Világháborúig. Szöveggyűjtemény. Szerk.: Kövér György. Bp., 1997. 62-82.

- Gyáni – Kövér 2003. Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Bp., 2003.
- Kákay Aranyos 1874. Nagy férfaink. Legújabb fény és árnyképek Kákay Aranyostól. [Kecskeméthy Aurél.] Bp., 1874.
- Kempelen 1937. Kempelen Béla: Magyarországi zsidó és zsidó eredetű családok. I. Bp., 1937.
- Lányi 1911. Lányi Márton: 1868–1875. évi törvénycikkek. Bp., 1911.
- MÉL 1969. Magyar Életrajzi Lexikon. Szerk.: Kenyeres Ágnes. Bp., 1969.
- MT 1896. Magyar Törvénytár. 1836–1868. évi törvénycikkek. Bp., 1896.
- MTCN 1887. Magyarország Tiszti Czím- és Névtára. Bp., 1887.
- OA 1897. Új Országgyűlési Almanach 1887–1892. Szerk.: Sturm Albert. Bp., 1897.
- Pallas 1893. A Pallas Nagy Lexikona. 4. k. Bp., 1893.
- Pallas 1897. A Pallas Nagy Lexikona. 16. k. Bp., 1897.
- Törvények 1875. Az 1875. évi törvények gyűjteménye. Hivatalos kiadás. Bp., 1875.
- Szinnyei 1908. Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. 13. k. Bp., 1908.
- Welker 2002. Welker Árpád: Between Emancipation and Antisemitism. Jewish Presence in Parliamentary Politics in Hungary 1867–1884. In: Jewish Studies at the Central European University 2. [1999–2001.] 2002.
http://web.ceu.hu/jewishstudies/pdf/02_welker.pdf
(Utolsó letöltés: 2014. szeptember 13.)